

De i Stockholm uppställda samlingarna utgöras i främsta rummet af en mycket värdefull samling modeller till äldre och yngre landbruksmaskiner och redskap, hvilken lärer vara den fullständigaste samling i denna väg något museum i Europa har att uppvisa. Vidare finnes en fullständig samling plogar och plogliknande redskap uppställda i kronologisk ordning, en större samling handredskap af äldre och nyare datum, en rikhaltig samling modeller till ekonomibygnader m. m. för jordbrukets behof, en mycket fullständig samling mejeriredskap af äldre och nyare konstruktion, en intressant samling af samtliga aktiebolaget Separators tillverkningar, samlingar af råämnen och produkter tillhörande merkantila foderämnen och gödningsmedel, samlingar af in- och utländska frö- och sädeslag, en mängd prof å de vetenskapliga arbeten som i växtfysiologiskt hänseende blifvit under senare åren utförda vid landbruksakademiens Experimentalfält, m. m.

Den närmaste tillsynen öfver museet utöfvas af en särskild, af landbruksakademien aflönad föreståndare och är museet afgiftsfritt tillgängligt för besökande alla helgfria dagar mellan kl. 12—3.

Industri- och handelsmuseum har till uppgift att samla alster af svensk industri, icke blott från närvarande tid, utan äfven till belysning af den svenska industriens historia, vidare att samla och ordna svenska råvaror och naturliga produkter samt om dem tillhandahålla för industriidkaren och köpmannen nödiga upplysningar, samt slutligen att söka upprätta äfven en utländsk afdelning af industrialster, särskildt sådana som för våra förhållanden kunna vara upplysande och betydelsefulla. Museet, som grundades i september 1895, uppehålls af en för dess befordran bildad förening. Samlingarna, som ännu ej hunnit någon större omfattning, upptogo i början af år 1897 föremål af råvaror, halffabrikat, modeller, industrialster m. m. till ett antal af omkring 6,000. Till lokal för museet användes den ursprungligen till cirkus byggda, sedermera under namn af Industripalatset kända byggnaden vid Karlavägen; samlingarna hållas öppna för allmänheten hvarje helgfri dag från kl. 9,30 f. m. till kl. 5 e. m.

2. Bibliotek.

Kungl. Biblioteket har ursprungligen uppstått af svenska konungars enskilda boksamlingar. Redan Gustaf Vasa skall hafva ägt en samling böcker, hvilken sedermera ökades af hans litterärt intresserade söner Erik XIV och Johan III. Biblioteket torde hafva nått en jämförelsevis betydlig omfattning, enär detsamma ansågs behöfva en särskild vårdare: Johannes Bureus blef, 1613, den förste kungl. bibliotekarien. Emellertid fick institutionen och ämbetet ej lång varaktighet, enär Gustaf II Adolf år 1621 till Uppsala universitet skänkte större delen af samlingen, hvilken dittills förvarats i grå-

munkeklostret på Riddarholmen. Redan under Kristinas tid bildades emellertid ett nytt bibliotek på Stockholms slott förnämligast genom krigsbyten i trettioåriga kriget, företrädesvis från Würzburg, Olmütz och Prag. Drottningen omfattade biblioteket med det lifligaste intresse och gjorde de af henne inkallade lärda främlingarna Joh. Freinsheim och Isak Vossius till kungl. bibliotekariier. Hennes intresse blef emellertid ödesdigert för biblioteket såsom svensk statsegendom, ty vid sin tronafsägelse förde hon den värdefullaste delen af detsamma med sig ur riket. Under namn af »Bibliotheca Reginae» ingår nu den svenska drottningens boksamling i det Vaticanska biblioteket. Efter Kristinas tid ökades biblioteket å nyo, genom krigsbyten under Karl X:s krig i Polen och Danmark, genom reducerade boksamlingar och äfven genom inköp, men vid slottsbranden 1697 gick det till större delen förloradt; af inemot 24,000 band och 1,400 handskrifter räddades endast 6,286 band och 283 handskrifter. Slottsbranden gjorde också för lång tid statens boksamling husvill. Redan i den ursprungliga planen för den nya slottsbyggnaden hade den nordöstra flygeln afsetts för kungl. biblioteket, men först 1768 kunde böckerna öfverflyttas till slottet, och lokalen blef ej förrän 1796 färdiginredd för sitt ändamål. Under tiden var biblioteket provisoriskt inhyst först i grefve Lillies hus vid dåv. Norrmalmstorg (1697—1702), därpå i Bondeska huset, nuv. rådhuset (1702—30) och slutligen i grefve Pers hus på Helgeandsholmen (1730—68).

Under 1700-talet gick bibliotekets tillväxt mycket långsamt. Visserligen hade redan 1661 blifvit föreskrifvet, att från alla boktryckerier i riket skulle insändas två exemplar af alla därifrån utgående skrifter, hvaraf det ena exemplaret skulle förvaras i kungl. biblioteket, men dels efterlefdes detta lagbud högst ofullständigt, dels kunde den ringa inhemska litterära produktionen ej väsentligen bidraga till den offentliga boksamlingens ökande. För förvärf af utländsk litteratur var man nu uteslutande hänvisad till inköp, men huru illa detta var tillgodosedt framgår däraf, att först år 1778 anvisades för ändamålet ett fast anslag af 155 rdr 26 sk. 8 r:st banko, som år 1797 ökades till 500 rdr banko. Mot århundradets slut tillväxte biblioteket med många donationer, hvaraf den största var Gustaf III:s enskilda boksamling (15,000 band), men den vida viktigaste utgjordes af den andel, som tillföll biblioteket af det 1786 upplösta antikvitetsarkivets samlingar: härigenom kom kungl. biblioteket i besittning af en högst dyrbar samling af svensk medeltidslitteratur samt af fornnorsk-isländska handskrifter. Kungl. biblioteket torde efter dessa förvärf vid början af innevarande sekel hafva räknat omkring 30,000 band.

Under 1800-talets förra hälft var kungl. biblioteket ej heller i väsentligare mån omhuldadt af de maktägande. Dess bokinköpsanslag ökades visserligen 1805 till 1,000 rdr banko, men detta belopp reducerades inom kort till mindre än hälften genom myntvärdets fall; först 1823 höjdes summan

till 3,000 rdr banko och 1841 till 5,000 rdr banko, hvarefter biblioteket år 1845 till inköp och bindning fick ett årsanslag af 12,000 kronor, som sedan förblef oförändradt till 1878. Oaktadt dessa ej alltför rikligt tillmätta medel, tillväxte biblioteket likväl hastigt, i främsta rummet på grund af boktryckeriernas ofvan omtalade levereringsplikt, som sedan 1812 genom stadgande i tryckfrihetsförordningen har karakteren af grundlagsbud och som alltmera noggrannt öfvervakats och numera i de flesta fall samvetsgrannt efterlefves. På senare tider har också biblioteket väsentligen tillväxt genom enskilda donationer och genom införlifvande med detsamma af åtskilliga andra staten tillhöriga boksamlingar; de mest betydande af dessa accessioner äro: 1864 den Engeströmska samlingen (14,000 band), 1867 biblioteken på Drottningholm (3,000 band) och på Gripsholm (1,600 band) samt 1873 Karl XV:s enskilda bibliotek och det därtill hörande, af Karl XIII bildade biblioteket på Rosersberg, som för 30,000 kr. inköptes af staten (tills. 30,000 band).

Såsom ofvan sagts var kungl. biblioteket sedan förra århundradet inhyst i kungl. slottets nordöstra flygel. De där disponerade lokalerna utgjordes ursprungligen af en större, med prydliga eksulpturer ornerad sal samt trenne därtill liggande gallerier och några mindre arbetsrum, hvartill, efter konstsamlingarnas öfverflyttning till nationalmuseum, kom det s. k. »stenmuseum» och slutligen några rum, som tillhört prins Augusts våning. Den ständigt fortgående tillväxten gjorde emellertid, att dessa lokaler blefvo öfverfyllda i en grad, som beredde de största svårigheter för samlingarnas ordnande och behöriga skötsel. Den stora salen, som ursprungligen haft plats för böcker endast kring väggarna, blef småningom belamrad med en provisorisk hyllinredning, som bortskymde dagern och slutligen knappast gaf rum för de trängsta passager; hvarje tänkbart utrymme — mörka korridorer, skrubbar och mellanrum mellan dubbeldörrar — togs i anspråk för bokhyllor, och dock måste en del böcker förvaras hopbuntade i högar på platser som blott med stor svårighet voro tillgängliga. En särskild läsesal saknades, och all expedition till och från den besökande allmänheten måste ske i ett litet rum, där äfven en del af tjänstemännen hade sina arbetsplatser. Då därtill kom, att lokalerna, utom de små arbetsrummen, ej kunde uppeldas, och att de besökande, ända till dess år 1869 en ingång öppnades åt Lejonbacken, måste leta sig väg till biblioteket genom östra slottshvalfvet och öfver Logården, som egentligen hörde till slottets för allmänheten afstängda områden, så inses lätt, att förhållandena voro så väl för tjänstemän som publik snart sagdt olidliga. Förslag att genom byggnadsföretag afhjälpa bristerna saknades dock icke, och sedan planen att inrymma kungl. biblioteket i nationalmuseum redan under dettas byggnadstid blifvit öfvergifven, behjärtades ändtligen institutionens behof af riksdagen, som år 1870 anvisade ett belopp af 480,238 kronor till uppförande af en ny tidsenlig biblioteksbyggnad i Humlegården. Arbetena å densamma hade år 1877 fortskridit så

långt, att boksamlingens öfverflyttning till den nya lokalen kunde taga sin början i slutet af oktober samma år. Flyttningen bedrefs så raskt, att det nya biblioteket kunde öppnas för allmänheten redan den 2 januari 1878; det förtjänar omnämnas, att under flyttningstiden biblioteket ingen dag var stängdt och att allmänheten i den gamla lokalen i slottet hela tiden be- tjänades nära nog lika regelbundet som förut.

Samtidigt med att den nya bibliotekslokalen togs i bruk trädde ett nytt reglemente för biblioteket, det nu gällande af den 9 november 1877, i

A. Rydin fot.

181. Kungl. bibliotekets läsesal.

kraft. Enligt detta står biblioteket såsom ett själfständigt ämbetsverk under en öfverbibliotekarie såsom chef. Tjänstemannakåren består i öfrigt af 2 bibliotekarier, 4 amanuenser och ett växlande antal extra ordinarie amanuenser. Öfverbibliotekarien beslutar ensam i alla verkets angelägenheter, men vissa ärenden skola föredragas vid sammanträden mellan chefen och de båda bibliotekarierna, hvilka senare äga rätt att till protokollet anteckna sin afvikande mening. Biblioteket är deladt i tre afdelningar: den svenska, den utländska och handskriftsafdelningen. Till den svenska afdelningen hänföras alla böcker tryckta i Sverige och af utomlands tryckta böcker dem, som äro författade af svenskar, affattade på svenska språket eller afhandla Sverige eller svenska förhållanden — alltså räknas dit äfven den i Finland och

Amerika tryckta svenskspråkiga litteraturen — alla öfriga utomlands tryckta böcker tillhöra den utländska afdelningen.

Kungl. biblioteket har enligt sitt reglemente till hufvuduppgift att bilda en så vidt möjligt fullständig samling af svensk eller Sverige rörande litteratur. För sådant ändamål verkar biblioteket dels genom ett noggrannt öfvervakande af boktryckeriernas levereringsskyldighet, hvilket arbete så godt som uteslutande tar en persons arbetskraft i anspråk, dels genom inköp af så väl äldre som nyare arbeten, hvilka enligt ofvan angifna begränsning böra införlifvas med dess svenska afdelning. Denna är numera, tack vare särskildt den afidne öfverbibliotekarien G. E. Klemmings oförtrutna samlarenit, den fullständigaste som finnes. Den utländska afdelningen omfattar företrädesvis arbeten i historia och dess hjälpvetenskaper, geografi och resebeskrifningar, skön konst, arkeologi, språkvetenskap, juridik och statsvetenskaper. Däremot inköper kungl. biblioteket icke specialarbeten i sådana vetenskaper, för hvilka särskilda bibliotek finnas i Stockholm, således ej i naturvetenskap och matematik, medicin, teknisk litteratur, krigsvetenskap, statistiska tabellarbeten m. m.

Inköp för bibliotekets samtliga afdelningar bestämmas af öfverbibliotekarien i samråd med de båda bibliotekarierna; därvid tages behörig hänsyn till de önskingar, som allmänheten beredes tillfälle att uttala. Anslaget till böckers inköp och bindning ökades från och med 1878 till 25,000 kronor och utgör från och med 1896 34,000 kronor om året; af detta anslag har bindningen under åren 1878—95 i medeltal årligen kräfft en kostnad af 5,957 kronor.

Böckernas uppställning är öfverallt systematisk, dock är ej systematiseringen drifven så långt som exempelvis i tyska bibliotek, utan i hvarje underafdelning äro de enskilda verken efter vissa grunder ordnade alfabetiskt. Härigenom kan man undvara böckernas numrering, hvilket torde vara en egendomlighet för svenska bibliotek.

Af ålder hafva i biblioteket funnits åtskilliga kataloger, anordnade på förut brukligt sätt i bokform och alltså behäftade med den däraf följande olägenheten att ej enligt den från början uppgjorda planen kunna fortsättas utöfver en viss gräns. En för all framtid beräknad katalog, inrättad på lösa blad eller lappar, hvar och en upptagande endast en boktitel, påbörjades 1862; den omfattar nu alla sedan denna tid inkomna utländska arbeten äfvensom allt svenskt tryck fr. o. m. 1890; äfven af det äldre bokförrådet är numera en stor del förtecknad i den nya katalogen. Boktitlarna utskrifvas i två exemplar, det ena för nominal- det andra för realkatalogen. Den förra omfattar 1897 omkring 142,000 blad förvarade i 474 kapslar; en för allmänheten praktiskt användbar realkatalog äger biblioteket däremot icke, ehuru det ej saknar ett betydande material för en sådant inrättande i framtiden, en uppgift som dock hör till biblioteksteknikens allra svåraste.

Allmänheten äger alla söckendagar tillträde till biblioteket kl. 10—3 och från och med år 1892, då elektrisk belysning anordnades i läsesal och arbetsrum, äfven under eftermiddagstimmarna kl. 5—7. För tillträde till läsesalen fordras endast att den besökande antecknar sitt namn i en framlagd bok; för erhållande af hemlån kräfvades skriftlig borgen af någon känd person. För besökande, som ej önska idka studier, utan blott vilja taga bibliotekets märkvärdigheter i betraktande, är en dagligen fritt tillgänglig utställning i en särskild »visningssal» anordnad. Här äro i montrar framlagda urval af de märkligaste så väl svenska som utländska handskrifter, serier utvisande boktryckerikonstens och bokbinderiets historia i utlandet och i Sverige, autografer af märkliga personer, kartor m. m. Hvad som i denna utställning företrädesvis ådrager sig den stora allmänhetens uppmärksamhet är den s. k. »Codex aureus», ett latinskt evangeliarium från 6:e århundradet, försedt med en anglosaxisk inskrift från 879, samt »Gigas librorum» eller den s. k. »djäfvulsbibeln», berömd för sina kolossala dimensioner och för den legend, som anknyter sig till en i boken målad bild af djävulen.

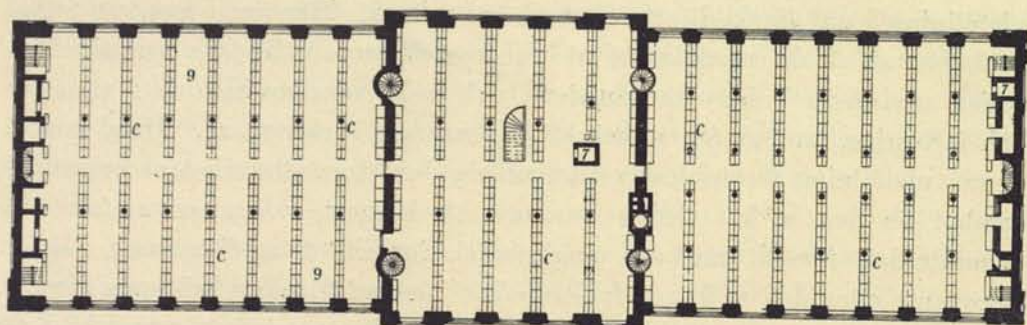
Huru biblioteket, sedan den nya lokalen öppnades, anlåtats af allmänheten framgår af följande öfversikt:

Årligen	Besök			Begagnade böcker		Hemlån, volymer
	i låne- och läsesal f. m.	i läsesal e. m.	i vis- ningssal	f. m.	e. m.	
1878—81	11,104	—	3,315	21,970	—	c. 5,000
1882—86	12,328	—	5,533	26,124	—	6,036
1887—91	15,454	—	4,017	30,672	—	7,504
1892—95	19,827	8,209	3,256	48,878	15,402	10,272
1896	20,362	8,749	2,019	46,896	16,013	9,698

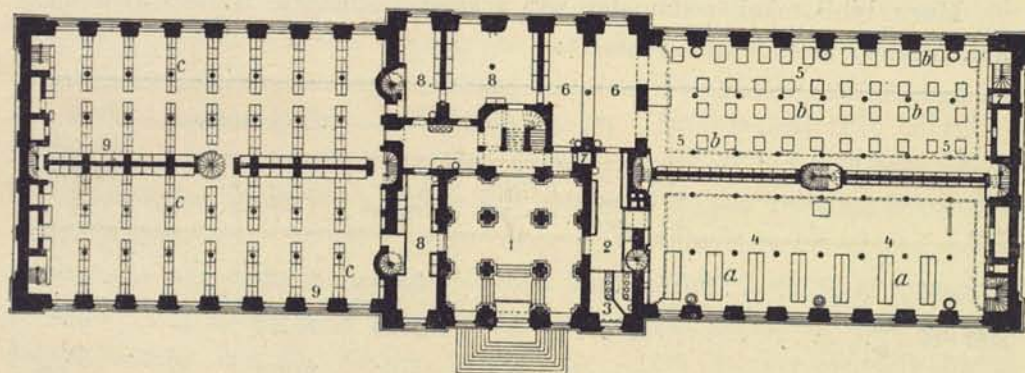
En exakt beräkning af det antal volymer ett stort bibliotek innehåller är ej lätt att verkställa, och i hvarje fall äro de siffror, som därigenom erhållas, af föga värde för jämförelse med andra samlingar, enär beräkningsätten äro så olika. Före flyttningen 1877 skattades kungl. biblioteket, måhända något för högt, till 200,000 band, utom småtryck (under 100 sidor) som förvaras i portföljer, samt 8,000 handskrifter. Enligt bibliotekets årsberättelser har detsamma sedan denna tid till 1897 års början vunnit en tillökning af 346,089 tryckalster och 1,985 n:r handskrifter, men då i förstnämnda siffra äro inräknade de massor af småskrifter, accidenstryck, lösa blad m. m., som utgå från de svenska boktryckerierna, så torde biblioteket, oaktadt större siffror blifvit uppgifna, för närvarande ej kunna skattas högre än till 300,000 volymer och 10,000 handskrifter, hvartill komma omkring

14,000 portföljer för småtryck. Bland större donationer, som på de sista båda årtiondena tillfallit biblioteket, må nämnas: 1878 Rålambska samlingen (1,630 n:r äldre svensk litteratur till 1750), 1880 fröken J. S. Gieseckes samling (1,846 n:r skön konst och modern vitterhet), 1881 den af frih. A. E. Nordenskiöld under Vegaexpeditionen bildade japanska boksamlingen (5,600 n:r), och 1897 affidne pastor primarius F. Fehrs boksamling (5,000 n:r teologi och kyrkohistoria).

Våningen 1 tr. upp.

Bottenvåningen.

182. Plan af Kungl. biblioteket.

1. Förstuga.	4 a. Montrer.	7. Hissar.
2. Tambur.	5. Läsesal.	8. Arbetsrum för tjänstemän.
3. Toalett.	b. Arbetsbord.	9. Boksalar.
4. Visningssal.	6. Länesal.	c. Bokhyllor.

Kungl. bibliotekets nya byggnad, uppförd 1871—77 efter ritningar af professor F. G. A. Dahl för en sammanlagd kostnad af 923,258 kr., fyller i det väsentliga särdeles väl de moderna fordringarna på en bibliotekslokal: säkerhet mot eldfara, goda belysningsförhållanden, ändamålsenligt begagnande af utrymmet och lätta kommunikationer emellan boksalar och expeditjonsrummen. Nedre våningen innehåller visningssal, som utom montrer för expositionen, i skåp kring väggarna innesluter större delen af handskrift-

samlingen, vidare läsesal med inemot 50 studieplatser, hvilkas antal vid behof kan betydligt ökas, samt på hyllor längs väggarna ett referensbibliotek till de besökandes fria begagnande. Intill läsesalen är expeditionsrummet beläget, hvilket med hiss står i förbindelse med lokalerna i öfre våningen. Arbetsrummen äro förlagda dels i nedra våningen, dels i en entresolvåning i byggnadens midtparti; i nedra våningens västra sidoparti, genom järngolf fördeladt i tre etager, inrymmer svenska samlingen, och hela den öfre våningen, på samma sätt afdelad, är afsedd för den utländska samlingen. Sedan år 1891 är en del af källaren försedd med elektrisk belysning och inredd till förvaringsrum för svenska tidningar, hvilka kräfva stort utrymme och synnerligen flitigt af allmänheten begagnas. Inredningen i boksalarerna är af järn, så när som de rörliga hyllbräderna; den är konstruerad efter det moderna magasinssystemet, som först kom till användning vid ombyggnaden af British Museum på 1850-talet. Byggnaden är försedd med centraluppvärmning.

* * *

I Stockholm finnes ett stort antal specialbibliotek, de flesta förbundna med undervisningsanstalter eller andra institutioner af vetenskapligt eller praktiskt syfte. Såsom ofvan antydts äger mellan en del af dem och kungl. biblioteket samverkan rum, i det att de skilda biblioteken vid inköp och fördelning af inkommande gåfvor begränsa sig till de vetenskapsgrenar, som de hvart för sig företrädesvis representera. Denna samverkan har på senare tider utsträckts äfven till förmedling af boklån de olika biblioteken emellan, och i stor utsträckning äger en sådan förmedling rum mellan hufvudstadens bibliotek och landsortens, företrädesvis universitetsstädernas. Samarbetet i afseende å så väl bokförvärf som låneförmedling har i väsentlig mån befordrats genom den årligen sedan 1886 af kungl. biblioteket utgifna »Sveriges offentliga biblioteks accessionskatalog». Så väl Stockholms som det öfriga landets större offentliga boksamlingar komplettera alltså hvarandra, och verklighet torde kunna sägas nu vara gifven åt den tanke, som uttalades vid den nämnda katalogens första framträdande, eller att »statens offentliga bokförråd bör anses såsom en helhet; dess fördelning på olika orter bör icke förhindra den gemensamma användningen af dess olika delar för främjande af forskning och vetenskap».

Angående de förnämsta specialbiblioteken i Stockholm må här meddelas några kortfattade uppgifter.

Vetenskapsakademiens bibliotek, omfattande uteslutande naturvetenskap, matematik och astronomi, leder sitt ursprung från akademiens stiftelse 1739. Under förra århundradet ökades biblioteket endast obetydligt, företrädesvis genom gåfvor af in- och utländska vetenskapsmän samt genom utbyte af akademiens egna skrifter mot andra vetenskapliga samfunds publikationer.

År 1768 räknade biblioteket 2,006 band, hvaraf endast inemot 700 blifvit genom köp förvärfvade. Samlingen förvarades på observatorium och var, utom för akademiens ledamöter, tillgänglig äfven för allmänheten, »när Kongl. Academiens Secreterare är tilstädes». Sedan akademien år 1779 inflyttat i eget hus, n:r 30 Stora Nygatan, öfverfördes dit större delen af boksamlingen och endast de matematiska och astronomiska böckerna förblefvo på observatorium, där de allt hittills förvarats. Mot slutet af förra seklet och i början af det innevarande fick akademiens bibliotek mottaga flere större donationer — den mest betydande, 4,000 band, af professor P. J. Bergius 1790 — så att boksamlingen, då akademien 1830 inflyttade i sitt nya hus vid Adolf Fredriks plan, uppgick till omkring 10,000 band; samtidigt var akademiens anslag till bibliotekets förökande 1,000 rdr banko, och biblioteket hölls regelbundet öppet för begagnande en dag i veckan; år 1850 utsträcktes denna tid till två dagar i veckan. I senare tid har biblioteket betydligt tillvuxit så väl genom inköp, hvarför anslaget med korta mellantider ökats, som genom utsträckning af akademiens bytesförbindelser med utländska samfund, hvilka förbindelser nu omfatta ett antal af inemot 600 vetenskapliga institutioner. Under tiden 1865—96 förvärfvades genom köp, gåfvor och byten tillsammans 92,146 band och småskrifter, hvaraf dock en del — den icke-naturvetenskapliga litteraturen — sedermera öfverlåtits till andra offentliga boksamlingar, företrädesvis kungl. biblioteket och Karolinska institutets bibliotek.

Biblioteket vårdas nu, under inseende af tvenne »inspectores», valda bland akademiens ledamöter, af en bibliotekarie och en amanuens. Anslaget till inköp och bindning utgår sedan 1886 med 10,000 kronor årligen. För allmänheten hålles det sedan 1893 tillgängligt 3 timmar dagligen, med vissa inskränkningar under sommarmånaderna, och det har under hvar och ett af de tre senaste åren i medeltal haft 2,375 besökande, åt hvilka utlämnats till begagnande 4,680 band, hvaraf 2,410 band medförts såsom hemlån. Biblioteket räknar för närvarande öfver 80,000 band och 30,000 småskrifter. I handskriftsafdelningen, som förnämligast består af svenska naturforskarens brevsamlingar och skrifter, märkas Swedenborgs och Berzelii manuskripter. — Biblioteket disponerar i akademiens hus 21 större och mindre rum; den matematisk-astronomiska afdelningen förvaras, såsom ofvan sagts, på observatorium, den meteorologiska på meteorologiska centralanstalten och trädgårdslitteraturen på Bergielund.

Karolinska mediko-kirurgiska institutets bibliotek, innehåller landets största samling af medicinsk litteratur. Det har uppstått af collegii medici genom gåfvor och ett och annat inköp bildade boksamling. Denna samling, som vunnit sin mest betydande tillväxt genom donationer af arkiatern Casten Rönnow 1779 och 1787 samt af professor A. J. Hagströmer 1807, öfverlämnades vid det mediko-kirurgiska institutets bildande åt detsamma, hvarefter biblio-

teket hastigt ökades genom skänker af institutets lärare och andra läkare. Bland gåfvor under senare tider böra i främsta rummet nämnas Anders Retzii och Magnus Huss' ansenliga boksamlingar. En egen bibliotekarie fick institutet 1855 — befattningen hade förut, från 1835 mot särskildt arvode, bestridts af någon bland institutets lärare eller varit förenad med sekreteraretjänsten. Sedan år 1891 åtnjuter institutet ett särskildt statsanslag för böckers inköp och bindning af 4,000 kronor årligen. Inköpen bestämmas af en biblioteksnämnd, bestående af 6 bland institutets lärare och bibliotekarien. För begagnande på stället och utlämnande af boklån hålles biblioteket öppet tre eftermiddagar i veckan samt, från början af 1897, endast för läsning på stället 4 timmar hvarje helgfri dag. Statistiken öfver begagnandet utvisar sedan läsåret 1892—93 i årligt medeltal omkring 700 besök och 1,000 hemlånta volymer. Biblioteket, som för närvarande räknar omkr. 32,500 band och 15,000 småskrifter, förvaras i den ännu kvarstående af institutets äldsta byggnader, hvilken år 1892 för ändamålet tillbyggdes. Samtliga lokalerna, till antalet 10, äro sedan år 1895 försedda med elektrisk belysning.

Svenska läkaresällskapets bibliotek omfattar likaledes medicinsk litteratur, företrädesvis tidskrifter, som erhållas i utbyte mot sällskapets tidskrift »Hygiea» eller särskildt inköpas. Genom inköp, hvarför sällskapet använder 2,000 kronor årligen, anskaffas företrädesvis sådana tidskrifter, som ej hållas af Karolinska institutet. Biblioteket räknar 11,000 band och hålles tillgängligt 3 eftermiddagar i veckan.

Veterinärinstitutets bibliotek för veterinärmedicin, innehåller närmare 10,000 volymer. Till inköp och bindning användas årligen omkr. 1,100 kr.

Farmaceutiska institutets bibliotek, farmaci och kemi, 2,500 band; årsanslag omkring 600 kr.

Gymnastiska centralinstitutets bibliotek, gymnastik och fysisk uppfostran samt anatomi och fysiologi; 5,500 band; till inköp och bindning omkring 100 kronor årligen.

Tekniska högskolans bibliotek, teknisk litteratur samt arbeten i matematik, fysik, kemi med flera ämnen, i hvilka vid högskolan meddelas undervisning, består af 23,600 volymer och har i årsanslag ett belopp af 3,500 kr.; för allmänheten tillgängligt 3 dagar i veckan.

Tekniska skolans bibliotek, skön konst, konstslöjd och teknologi, innehåller öfver 10,000 band samt mellan 20- och 30,000 lösa planscher. Årsanslaget är 1,500 kronor. Biblioteket hålles under terminerna öppet för skolans lärare och lärjungar och äfven för allmänheten 5 dagar i veckan. Året 1895—96 var antalet besökande 2,975, antalet på stället begagnade verk 2,975 och hemlånen 314.

Landtbruksakademiens bibliotek, landtbrukslitteratur och husdjurskötsel; 9,000 band och 1,000 småskrifter; årsanslag 1,300 kronor; tillgängligt 2 dagar i veckan.

Vitterhetsakademiens bibliotek, arkeologi, numismatik och historia; 16,000 vol.; årsanslag 1,500 kronor; jämte det därmed förenade antikvariskt-topografiska arkivet tillgängligt alla helgfria dagar.

Nordiska museets bibliotek, kulturhistoria och etnografi; 8,000 band och småtryck; utgifterna för biblioteket uppgingo för åren 1895—96 tillsammans till omkring 1,000 kronor.

Akademiens för de fria konsterna bibliotek, skön konst; 4,000 band och 11,000 blad gravyrer och handteckningar; anslag omkring 1,000 kronor årligen; tillgängligt 3 dagar i veckan.

Musikaliska akademiens bibliotek, musikk litteratur och musikalier; 10,000 vol.; tillgängligt 1 timme alla helgfria dagar.

Riksdagens bibliotek, rätts- och statsvetenskap, främmande länders parlamentshandlingar; 24,000 band; årsanslag 3,000 kronor; tillgängligt under riksdags- och statsrevisionstiden dagligen, öfriga tider 3 dagar i veckan.

Statistiska centralbyråns bibliotek, officiell statistik och statsvetenskap; 28,000 band; årsanslag 1,500 kronor; tillgängligt alla söckendagar.

Patent- och registreringsverkets bibliotek, 700,000 patentbeskrifningar, 6,000 band teknisk litteratur; årsanslag omkring 3,600 kronor; tillgängligt alla söckendagar.

Lorénska biblioteket, socialvetenskap, upprättadt enligt förordnande af den år 1885 affidne Viktor Lorén och underhållet genom den af honom stiftade »Lorénska fonden för befrämjande af socialvetenskaperna». Volymantal 6,000; för bokinköp och bindning har årligen användts från 1,200 till 2,500 kronor; tillgängligt 1 dag i veckan.

Krigsvetenskapsakademiens bibliotek, krigsvetenskap; 8,000 band; tillgängligt 2 dagar i veckan.

Generalstabens bibliotek, krigsvetenskap och topografi; 22,500 band; årsanslag omkring 1,500 kronor; endast med särskildt tillstånd tillgängligt för andra än generalstabens officerare och tjänstemän.

Flottans stabs bibliotek, sjökrigsvetenskap; 5,400 band; årsanslag omkr. 500 kronor.

Pedagogiska biblioteket, upprättadt på grund af ett förslag väckt 1883 inom styrelsen för Stockholms läraresällskap och öppnadt för allmänheten den 14 jan. 1885. Biblioteket innehåller arbeten rörande uppfostran och undervisning, skolböcker samt litteratur, som kan vara till hjälp och upplysning för lärare och lärarinnor vid deras förberedelser och andra studier i och för undervisningen. Biblioteket grundlades genom en insamling, som inbragte 786 kronor, och har sedermera upprätthållits dels med ett årligt bidrag af 500 kronor, beviljadt på förslag af öfverstyrelsen för Stockholms folkskolor, dels med anslag, som fem särskilda gånger med 1,500 kr. hvardera beviljats af kungl. maj:t, dels slutligen genom årsavgifter af ledamöterna i sällskapet »Pedagogiska bibliotekets vänner» (195 kr. 1896). Till inköp och bindning

hafva under de gångna åren användts öfver 9,000 kronor. I öfrigt har biblioteket tillväxt genom gåfvor af författare, förläggare och in- och utländska myndigheter samt enskilda. Vid sitt öppnande omfattade biblioteket 2,855 band, i närvarande stund omkring 14,600. Biblioteket, som hyresfritt åtnjuter lokal i Jakobs allmänna läroverks hus, hålles under vintermånaderna öppet 4 eftermiddagar i veckan. Första året, 1885, utgjorde antalet besök nära 500 och antalet boklån 313; under 1895 hade besökens antal vuxit till 927 och boklånen till 1,154.

De bibliotek, hvilka här ofvan omnämnts, innehålla, om samlingar af småtryck, planscher, gravyrblad, patentbeskrifningar o. dyl. lämnas utom räkningen, tillsammans omkring 650,000 band, och för samlingarnas tillökande och böckernas inbindning betalas årligen af staten och enskilda samfund den ansevärd summan af omkring 72,000 kronor.

* * *

Om det alltså med skäl kan sägas, att de vetenskapliga studierna äro tämligen väl tillgodosedda genom härvarande offentliga boksamlingar, så finnes däremot ett annat område för biblioteksverksamhet, som här hittills icke vunnit det beaktande det utan tvifvel förtjänar. Stockholm saknar nämligen *folkbibliotek*, åtminstone i den omfattning och utrustning som dylika bildningsanstalter vunnit i flertalet af utlandets större städer, särskildt i England och Amerika. Visserligen är det sannt, att kungl. biblioteket, till följd af den stora liberalitet hvarmed det står öppet så väl för begagnande på stället som för hemlån, i viss mån fyller samma uppgift som ett folkbibliotek, men dess hufvudändamål, att tjäna den vetenskapliga forskningen och vara en depot för hela den nationella litteraturen, är ej väl förenligt med ett tillgodosende af de breda lagrens behof af läsning — så t. ex. är i kungl. biblioteket romanlitteraturen på svenskt språk ej tillgänglig för andra än litteraturhistoriska forskare, och i allmänhet kunna svenska böcker, tidskrifter och tidningar, på grund af det sätt hvarpå de af biblioteket förvärfvas, där ej tillhandahållas allmänheten, förrän de äro ett eller ett par år gamla. Att dylika, i kungl. biblioteket nödvändiga inskränkningar ej kunna ifrågakomma i ett folkbibliotek är uppenbart.

Anstalter framkallade af det behof, som folkbiblioteken söka fylla, saknas emellertid ingalunda. Från stadens sida är dock därför ingen annan åtgärd vidtagen än att vid beviljandet anslag till »läse- och värmestugorna» föreskrifvits, att där »afgiftsfritt skall tillhandahållas de besökande lämplig läsning äfvensom skrifmaterial», och år 1897 har med anledning af en hos stadsfullmäktige väckt motion anvisats 1,000 kronor för beredande af rikligare tillfälle till läsning i värmestugorna.

En ganska afsevärd verksamhet i här ifrågavarande hänseende har däremot utvecklats af de särskilda församlingarna. Samtliga dessa, utom

Katarina församling, äga bokförråd, delvis afsedda närmast för folkskolornas lärare och lärjungar, men i allmänhet tillgängliga äfven för andra personer. De flesta bokförråden hållas tillgängliga två dagar i veckan; i ett eller annat betalas en låg afgift för erhållande af boklån, men i de flesta är begagnandet afgiftsfritt; ingenstädes finnes läsrum för studier på stället. Af församlingarnas bokförråd är det i Adolf Fredrik det äldsta och största; det upprättades redan 1861, och till dess förkofran har af församlingens medlemmar under åren 1862—1888 uttaxerats en afgift af till en början 3 sedermera 1 öre å bevillningskronan.

En mängd enskilda föreningar och stiftelser äga större eller mindre boksamlingar, närmast afsedda till bruk för deras egna medlemmar. Bland de af dessa, hvilka kunna sägas fungera såsom folkbibliotek, har *Arbetareinstitutets bibliotek* redan i det föregående (sid. 407) blifvit omtaladt. *Arbetareföreningens bibliotek*, som bildades 1868, uppgår nu till närmare 3,000 band och anlitas flitigt. Den senaste företeelsen på ifrågavarande område är *Stockholms Arbetarebiblioteksförbund*, hvilket bildades 1891 genom sammanlutning af ett antal fackföreningar och andra arbetaresamfund. De korporationer, hvilka för närvarande till biblioteket lämna bidrag — 3 öre för hvarje föreningsmedlem — uppgå till ett antal af 68, och volymantalet har stigit till öfver 5,000. Antalet boklån utgjorde 1895 9,252 och 1896 10,473, siffror som vittna om ett särdeles flitigt begagnande. Bibliotekets lokal är för närvarande Stora Badstugatan n:r 11, hvarjämte en filial däraf finnes på Södermalm, Bellmansgatan n:r 25.

Stockholms läsesalong är äfven afsedd att fylla den större allmänhetens behof af läsning, särskildt af nyttkommen lättare litteratur samt tidskrifter och tidningar; den vänder sig dock ej till så djupa lager i samhället som arbetarebiblioteken — därför är bl. a. afgiften för hög. Stockholms läsesalong bildades på initiativ af friherrinnan Sophie Adlersparre och öppnades i december 1866, ursprungligen såsom en »läsesalong för damer», men gjordes snart tillgänglig äfven för män. Företaget har under sin något mer än 30-åriga tillvaro haft att kämpa med stora ekonomiska svårigheter. Oaktadt de besökandes antal redan på 1870-talet uppgick till omkring 15,000 årligen och efter år 1884 växlat mellan 20- och 23,000 årligen, så förmådde läsesalongen ej bära sig själf. En tid uppehölls företaget af ett bolag, kalladt »Aktiebolaget Stockholms läsesalong», och år 1883 bildades »Föreningen för Stockholms läsesalong», hvars medlemmar anslogo en årlig garantisumma till dess upprätthållande. Tid efter annan har dock verksamheten endast efter betydande tillskott af enskilda personer kunnat hållas vid makt. Sedan genom inkomsten af en basar en fond blifvit bildad, kan emellertid läsesalongen nu upprätthållas utan att behöfva anlita garanti-medel eller enskilda sammanskott.

Läsesalongen hålles i sin lokal, n:r 25 Beridarebangatan, öppen söckendagar från kl. 9 f. m. till kl. 10 e. m. och söndagar kl. 2—10 e. m. Där tillhandahålles den nyaste så väl inhemska som utländska litteraturen, som kan påräkna allmänna intresse, och där finnas flertalet svenska och de förnämsta af grannländernas tidningar. Den skandinaviska tidskriftslitteraturen, äfven inom en del specialfack, är rikt företrädd, och dessutom hålles en del af Tysklands, Frankrikes och Englands mest lästa tidningar och tidskrifter. Medelst den rikhaltiga boksamling, som läsesalongen under årens lopp förvärfvat, bedrifver den äfven en betydande lånebiblioteks-rörelse.

3. Arkiv

af EMIL HILDEBRAND.

Riksarkivets ursprungliga uppgift har varit och är att mottaga och förvara de handlingar af olika slag, som dit lämnas från regeringen eller hvad som i våra dagar kallas kungl. maj:ts kansli: statsurkunder, koncept, registratur och protokoll, inkomna skrivelser eller andra handlingar. Sådana bruka numera årligen i större eller mindre mängd dit öfverlätas från de olika departementen (med undantag af utrikesdepartementet för tiden efter 1813), från justitierevisionen och justitiekanslersämbetet, när protokollen och akterna ej längre anses för dessa myndigheters verksamhet omedelbart behöfliga eller brist på utrymme uppstår. I riksarkivet förvaras sålunda de stora serierna af registratur (sedan början af Gustaf Vasas regering), koncept (sedan midten af 1500-talet), protokoll i riksrådet eller senaten och dess efterträdare, konseljen, allmänna beredningen, statsrådet och högsta domstolen (serien går tillbaka till 1620-talet), handlingar rörande mål, som afgjorts hos kungl. maj:t eller i högsta domstolen, skrivelser från ämbetsverk och myndigheter samt andra inkomna handlingar. Den på detta sätt uppkommande ordinarie tillökningen af riksarkivets samlingar har under åren 1886—1895 växlat mellan 131 och bortåt 500 volymer (bundtar) om året jämte ett antal enstaka aktstycken.

I riksarkivet förvaras grundlagar och andra statsurkunder, konungaförsäkringar, riksdagsbeslut m. m. d. uti original. Dit öfverlämnas fortfarande hvarje års riksdagsbeslut vederbörligen utskrifvet och undertecknad. De äldre statsurkunderna ända fram mot slutet af 1500-talet hafva emellertid gått förlorade, hufvudsakligen vid slottsbranden 1697. Traktater med främmande makter förvarar riksarkivet från tiden före 1814.

Till riksarkivet öfverlämnas äfven upplösta ämbetsverks arkiv, kommitteers och andra tillfälliga institutioners handlingar m. m. d. Där ha vidare hamnat de tre ofrälse ståndens arkiv jämte utskottshandlingarna från ständsriksdagarnas tid. Det har ock i mån af utrymme mottagit från andra

ämbetsverk dels för all framtid, dels som deposition delar af dessas arkiv, för hvilka de icke längre haft plats. Så har t. ex. skett med Svea hofrätt, kammarkollegium, statskontoret och kommerskollegium.

De i riksarkivet förvarade akterna och urkunderna gå mer och mindre långt tillbaka i tiden. Härigenom har riksarkivet äfven blifvit en historisk institution, hvilken det åligger att så ordna och förvara dessa handskriftsamlingar, att de kunna blifva användbara för historisk forskning. Detta förhållande har gjort, att med riksarkivets samlingar äfven kommit att införlifvas sådana, som ej direkt sammanhånga med dess ursprungliga uppgift. Början gjordes på Gustaf Vasas tid, ehuru då visserligen icke i historiskt intresse, med de kyrko- och klosterbref från medeltiden, hvilka på hans befallning fördes till Stockholm och införlifvades med arkivet, där de ännu förvaras, efter att likväl en längre tid ha varit skilda från detsamma. Riksarkivets samlingar gå på detta sätt tillbaka i tiden ända till 1100-talet. Det har också, i synnerhet på senare tid, förvärfvat enskilda historiska samlingar eller arkiv, dels i rent historiskt intresse, dels för att med dem komplettera de officiella serierna. De viktigaste af dessa förvärf äro det Oxenstiernska arkivet från Tidön, det Bielkeska från Tureholm och det Pfalz-Zweibrückiska från Stegeborg. Likaså har en del af det stora De la Gardieska arkivet hamnat där. För samma ändamål har riksarkivet trädtt i utbyte med andra statsinstitutioner, där handskrifter förvaras, i främsta rummet med kungl. biblioteket i Stockholm, och äfven med enskilda personer. Särskildt under detta århundrade hafva vidare från enskildt håll handskriftsamlingar öfverlämnats dit för att därstädes efter viss tid öppnas och göras tillgängliga för forskningen. Däremot äger riksarkivet intet anslag för inköp af arkivalier. Skulle något större sådant komma i fråga, måste särskild framställning till kungl. maj:t därom göras.

Den extra ordinarie tillökning af riksarkivets samlingar, som på detta sätt ägt rum, har under åren 1886—95 kunnat växla från 26 ända till 3,451 volymer eller bundtar, förutom enstaka nummer.

Därjämte och slutligen ha enskilda personer eller offentliga myndigheter (utom de redan nämnda ämbetsverken) i riksarkivet deponerat större eller mindre handskriftsamlingar; så har t. ex. Stockholms rådhusarkiv gjort med sin samling af pergamentsbref, Stockholms stads konsistorium med sina protokoll och handlingar för åren 1595—1799 jämte fältkonsistoriets handlingar. Den största depositionen utgöres af Skokloster-arkivet, som dess ägare, grefve Nils Brahe, år 1892 under denna form till riksarkivet öfverlämnade. Äfven Rydboholmsarkivet, som dock har vida mindre historiskt intresse, har deponerats där.

Såsom historisk institution har riksarkivet till uppgift att till forskningens tjänst låta trycka historiska handlingar. Därifrån utgifvas sålunda

för närvarande Svenskt Diplomatarium, Gustaf I:s registratur, Svenska riksrådets protokoll samt Svenska riksdagsakter.

En permanent lokal fick riksarkivet först under Gustaf II Adolfs tid, nämligen på kungl. slottet, där ett par hvalf åt detsamma upplätos. Man sökte dit samla hvad som kunde vara spridt på andra håll, och arkivet fick samtidigt sin första arbetsordning med afseende på vården så väl af det gamla eller historiska arkivet, som af det »dagliga» eller det, som för regeringens räkning behöfdes och som årligen ökades på ofvan angifvet sätt. På Stockholms slott förvarades sedermera riksarkivet, ända tills den stora slottsbranden 1697 inträffade, då en god del af de viktigaste handlingarna gick förlorad och återstoden med knapp nöd räddades. Arkivets akter spriddes på olika förvaringsrum: det Rosenhaneska huset (numera generalstabens) på Riddarholmen, det Oxenstiernska vid Storkyrkobrinken, grefve Pers hus på Helgeandsholmen, men äfven på andra ställen. Först 1768 återförenades akterna i en ny gemensam lokal, äfven denna gång på Stockholms slott, där riksarkivet hade ett par små och låga ämbetsrum i den nordvästra flygeln och där större delen af akterna förvarades i några hvalf, hufvudsakligen under samma flygel.

Efter en period af jämförelsevis ganska stor vanvård och sedan riksarkivets gamla förbindelse med kansliet mer och mer börjat lösas, lyckades det för den snillrike och för historien varmt intresserade statsmannen f. d. landshöfdingen HANS JÄRTA, som från 1837 under ett antal år stod i spetsen för arkivet, att väcka något större intresse för detsamma hos statsmakterna, och ett resultat däraf visade sig, när riksarkivet omsider fick en egen lokal. Det inträffade år 1846, då det flyttades till det för statens räkning inköpta s. k. Ridderstolpeska huset vid Slottsbacken (nuvarande telegrafverket), hvars öfversta våning likväl inrymdes åt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien med det historiska museet. Efter någon tids förlopp visade sig, att grunden här var så svag, att man kunde befara husets instörtande, och riksarkivet flyttades 1865 till kommerskollegiets hus (det forna Stenbockska palatset) vid Birger jarls torg på Riddarholmen. Det förfogade likväl fortfarande öfver ett par hvalf under den nordvästra slottsflygeln.

Arkivaliernas raska tillväxt medförde emellertid, att den nya lokalen inom ett par årtionden började befinnas för trång, och 1876 gjorde dåvarande riksarkivarien R. M. Bowallius i sin årsberättelse en antydning om det nära förestående behovet af tillräckliga och ändamålsenliga lokaler för arkivet samt återkom de följande åren i allt starkare ordalag till detta ämne, tills han 1881 ingick med en särskild framställning i detsamma. Arkivets nybyggnadsfråga kom sålunda på dagordningen, men invecklades snart med andra, såsom om Helgeandsholmens reglering och längre fram om uppförandet af nytt riksdagshus och riksbankshus. En stor kommitté tillsattes 1883 för dessa frågors behandling. Följande år skedde emellertid en

reglering af kronans och tryckeribolaget P. A. Norstedt & Söners tomter på Riddarholmen i sammanhang med en gatureglering, och däraf väcktes tanken på arkivfrågans lösning genom tillbyggnad på den gamla tomten, som sträckte sig nedåt järnvägslinien utmed Riddarholmskanalen. I öfverensstämmelse därmed afläts till 1886 års riksdag proposition om ett anslag af 575,000 kronor för tillbyggandet af ett nytt riksarkivhus på nämnda tomt, och genom gemensam votering blef också detta riksdagens beslut.

Ritningarna till den nya byggnaden uppgjordes af hofintendenten A. F. Nyström och godkändes af kungl. maj:t 1886. Grundstenen lades den 13 juli

C. J. G. fot.

183. Riksarkivet.

1887. I slutet af 1890 öfverlämnades huset till riksarkivet, inflyttningen tog sin början på våren 1891 och arkivet öppnades i sin nya lokal (med adress 3 Arkivgatan) för allmänheten den 20 maj samma år. Det gamla huset, som på ömse sidor är sammanbyggdt med det nya, användes fortfarande som förvaringsrum, och arkivet disponerar likaledes alltjämt öfver ett hvalf i slottet, sedan de öfriga upplåtits åt det nybildade slottsarkivet.

Den snäfft begränsade tomt, som stod till förfogande, medförde, att den nya byggnaden måste uppföras i höjden mer än som var fördelaktigt vare sig för arkivaliernas tillgänglighet och säkerhet eller för det yttre utseendet. Det senare lider äfven däraf, att den öfversta våningen med sina höga fönster nedtrycker det öfriga. Man har emellertid beräknat, att i

framtiden en liknande byggnad kunde komma att uppföras på riksgäldskontorets angränsande tomt, i hvilket fall proportionerna skulle komma att te sig bättre. Den nuvarande byggnaden är nämligen beräknad, hvad utrymmet vidkommer, att förslå omkring femtio år. Den innehåller 30,000 sträckfot i hyll-längd, hvartill komma 18,000 fot i det gamla huset samt några tusen fot i slottshvalvet; hela den användbara hyll-längden uppgår sålunda till omkring $1\frac{1}{2}$ svensk mil.

I jordvåningen af det nya arkivhuset inrymmas bostäder för portvakt, vaktmästare, maskinist, pannrum för värmeledningen m. m. Första våningen utgöres af nio rum afsedda för uppställande af arkivalier. Där är äfven inredd en bokbindareverkstad. I andra våningen äro ämbetslokalerna förlagda. Utom fyra rum afsedda för riksarkivarien och tjänstemännen finnas där ett expeditjonsrum, en större forskaresal med tre stora arbetsbord, äfvensom en mindre sådan. En afdelning af den genom hela våningen löpande korridoren får i brist på annan lokal tjänstgöra som samtalsrum för enskilda besökande. I arbetsrummen äro uppställda riksarkivets referensbibliotek samt en del arkivalier, som oftare komma till användning. Den öfversta våningen utgöres af sex rum afsedda för arkivaliers uppställande. I förvaringsrummen är det s. k. belgiska magasinssystemet tillämpadt, i det att de flesta genom järnbottnar äro afdelade i två eller tre gallerier. Hyllorna äro af järn och trä.

Samfärdseln mellan de olika våningarna förmedlas dels genom en stor hufvudtrappa, dels genom spiraltrappor af järn i det inre af byggnaden. För tyngre arkivaliers förflyttning användas bokhissar. Arkivlokalerna uppvärmas genom värmeledning med tillämpning af det Cederblomska lågtrycks-varmvattensystemet.

Arkivets senaste instruktion är af d. 26 okt. 1877. Det är sedan den tiden ett fristående ämbetsverk lydande under ecklesiastikdepartementet och fördeladt på tre afdelningar, en administrativ och två historiska. Tjänstemännen utgöras af en riksarkivarie såsom chef, tre arkivarier, tre amanuenser samt extra ordinarie tjänstemän. Arkivet är tillgängligt för besökande alla söckendagar kl. 10— $\frac{1}{2}$ 3 samt sommarmånaderna, maj—augusti, ytterligare två timmar, f. n. förlagda till kl. 5—7 på eftermiddagen. I riksarkivet får nämligen icke arbete vid ljus förekomma. Utlåning af arkivalier är enligt instruktionen endast medgifven till kungl. maj:ts kansli, de centrala ämbetsverken och andra till statsförvaltningen hörande styrelser, samt sker äfven till riksdagens verk och utskott. Dock har utlåning af vissa arkivalier till andra offentliga institutioner utom hufvudstaden, någon gång äfven till utlandet, på framställning af riksarkivarien af kungl. maj:t beviljats. Å andra sidan kunna från handskriftsamlingar utom riksarkivet arkivalier dit lånas för att därstädes begagnas. Antalet besök i riksarkivet har under åren 1886—95 växlat från omkr. 4,300 till omkr. 6,700 årligen, antalet besökande personer från 210—381 och de egentliga forskarnes antal under samma tid från 52

till 80. — Uti »Meddelanden från Svenska Riksarkivet» offentliggöras efter hand förteckningar öfver viktigare afdelningar utaf dess samlingar.

* * *

Bland öfriga offentliga arkiv i hufvudstaden må följande såsom de viktigaste nämnas.

Kammararkivet, kammarkollegiets och kammarrättens gemensamma arkiv, är näst riksarkivet det förnämsta af de offentliga handskriftsamlingarna. Kammaren ordnades först i midten af Gustaf Vasas regering, och tillbaka till hans tid gå ock de egentliga kammarhandlingarna. Sedan kammaren under Gustaf Adolfs tid fått sin fullständiga kollegiala organisation, vidtaga dess protokoll och registratur. I kammararkivet förvaras ock de s. k. räntekammarböckerna, ett antal rikshufvudböcker, landskapens s. k. handlingar, fogderäkenskaper, landsböcker och jordeböcker, reduktionsakter samt ett högst betydande antal räkenskaper och handlingar af alla slag allt ifrån 1500-talet angående skatteväsendet och andra kamerala förhållanden, hvilka äro ovärderliga för Sveriges inre historia och innehålla ett utomordentligt rikt, ehuru endast till en ringa del tillgodogjort statistiskt och kulturhistoriskt material. En mycket känd och anlitad afdelning af kammararkivet utgöres af de s. k. Sandbergska samlingarna, bildade af kamrer C. Sandberg och af staten inlösta på 1850-talet, 147 volymer afskrifter och originalhandlingar, ordnade alfabetiskt och berörande alla möjliga, hufvudsakligen kamerala förhållanden.

Kammararkivet har länge befunnit sig i ett mindre godt skick både hvad lokaler och ordning vidkommer. Kammarkollegiet har visserligen numera en arkivarie på stat, men hans tid har hittills upptagits af andra kollegiala göromål, och arkivet är till en god del alldeles oordnad. Hufvudlokalen är belägen i jordvåningen utaf kammarrättens och domänstyrelsens hus på Riddarholmen (Birger jarlstorg n:r 13) och utgöres af två små mörka arbetsrum och några ouppvärmda, genom bottnar afdelade, trånga och mörka förvaringsrum i jämnhöjd med gatan. En annan del af handlingarna förvaras i sydvästra tornet på det åt kammarkollegium, Svea hofrätt och statskontoret upplåtna forna Kungshuset eller Wrangelska palatset, likaledes på Riddarholmen, åter en annan del på vinden i samma hus. Betydande delar af arkivet ha under senare tid öfverlåtits till riksarkivet, krigsarkivet, slottsarkivet och andra offentliga samlingar.

Arkivet är för forskare tillgängligt alla söckendagar kl. 10—2.

Krigsarkivet, ehuru till namnet befintligt ända från århundradets början (1805, då en fältmätningskår upprättades, under hvilken ett krigsarkiv lydde), organiserades egentligen först i sammanhang med generalstaben genom k. brefvet af den 5 dec. 1873. Enligt detta skall generalstaben hafva äfven en

krigshistorisk afdelning med där tjänstgörande generalstabsofficerare samt ett krigsarkiv, som förestås af en krigsarkivarie, det hela lydande under en särskild afdelningschef. Med krigsarkivet införlivades större delen af det forna krigskollegiets arkiv, hvilket efter åtskilliga äfventyr och flyttningar, bedröfliga i åminnelse, senast hade förvarats i riksbankens hus (återstoden af krigskollegiets arkiv förvaras i arméförvaltningen), den forna fältmätningsskårens, senare topografiska skårens arkiv, med tryckta eller handritade kartor, batalj-, marsch- eller belägringsplaner m. m. Dit har vidare öfverflyttats större delen af de i landsorten förvarade regementsarkiven, hvarjämte det äfven riktats genom arkivalier från kammararkivet och statskontoret, genom utbyten med riksarkivet och kungl. biblioteket samt genom enskilda gåfvor. Dyrbarast bland krigsarkivets samlingar torde vara den betydande samlingen af bataljplaner och kartor. En särskild afdelning bildas af handlingar rörande värfvade regementen, som varit i svensk tjänst, omkring 500 till antalet.

Krigsarkivet har sin lokal uti östra flygeln af generalstabens hus (Riddarholmen n:r 10). Det är tillgängligt alla söckendager kl. $\frac{1}{2}$ 11—3. Upplysningar om krigsarkivet förekomma i Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift 1880 samt i Historisk Tidskrift 1882.

Flottans arkiv på Skeppsholmen har under de sista årtiondena bildats. Grundstommen utgjordes hufvudsakligen af en samling s. k. skeppsgårdshandlingar eller räkenskaper för flottans särskilda stationer, hvilka i början på 1840-talet öfverflyttades till Skeppsholmen från förvaltningen af sjöärendena, amiralitetskollegiets efterträdare såsom flottans öfverstyrelse. I början på 1850-talet öfverflyttades ytterligare en samling räkenskaper från kammarkollegium. År 1879 följde öfverflyttningen från marinförvaltningen af hela amiralitetskollegiets arkiv ända till 1803, då förvaltningen af sjöärendena organiserades. Arkivet har sedermera erhållit vid upprepade tillfällen tillökning från kammararkivet, kammarrätten, riksarkivet och krigskollegium och har på detta sätt svällt ut till ett ganska betydande omfång.

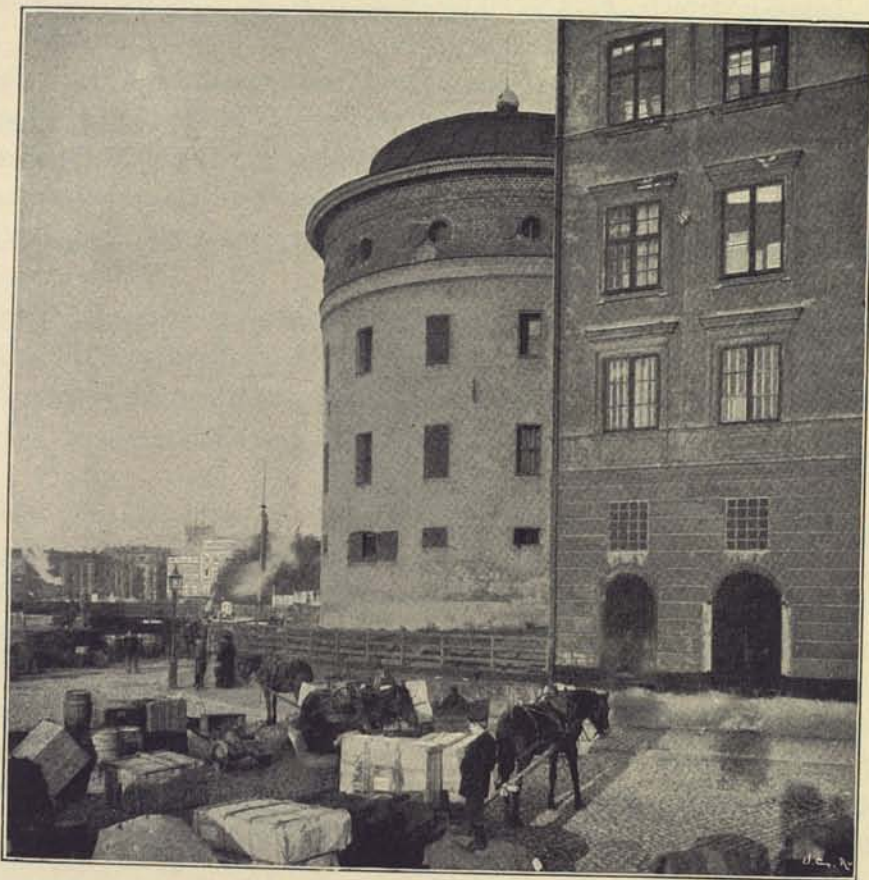
Handlingarna inrymdes i tyghuset å flottans varf, men förvarades där på ett mycket otillfredsställande sätt, dels i ett trångt rum en trappa upp, dels på vinden, och voro otillgängliga för forskare. År 1881 började omsider en ny lokal inredas i bottenvåningen af samma hus, och i början af 1882 var den färdig; därjämte bibehölls den gamla lokalen en tr. upp. Först där-efter kunde arbetet med ett planmässigt ordnande taga sin början, och detta fortgår ännu. Antalet volymer beräknas för närvarande till omkring 60,000.

Flottans arkiv står under öfverinseende af stationsbefälhafvaren vid flottans station i Stockholm. Arkivlokalen har emellertid redan visat sig vara för trång, och på grund af bristande utrymme kunna enskilda forskare först efter särskildt gjord anmälan få tillträde till densamma under en

timmes tid två dagar i veckan. En öfersikt öfver uppställningen i flottans arkiv, utarbetad af intendenten A. Zettersten, är tryckt i Historisk Tidsskrift 1886.

Slottsarkivet grundades 1893 och omfattar arkivalier, som förut tillhört riksmarskalksämberet, hofmarskalkskontoret, hofförvaltningen, husgerådskammaren, de forna borggrätterna, hofkonsistoriet och slotts kyrkoförsamlingen;

C. J. G. fot.

184. Tornet på Riddarholmen, nu lokal för stadens arkiv.

vidare slottsräkenskaper från Gripsholm, Drottningholm, Strömsholm, Rosersberg, Ulriksdal och Haga; slutligen ha från kammararkivet dit öfverlämnats ett stort antal band eller häften (öfver 5,000) med inventarier och räkenskaper för de kungl. fatburarna, kläd-, skinn-, rust- silfver- och husgerådskammarna ända från 1531 och fram på detta århundrade, hofförtäringen från samma tid, stallstaten, Sockholms slott och lustslotten.

Arkivet, som ordnats af hofintendenten J. Böttiger, förvaras i ett par hvalf under slottet, som fordom begagnats af riksarkivet. Expeditionslokalen är belägen i kungl. slottet med uppgång från sydvästra hvalfgången och är tillgänglig tisdagar och fredagar kl. $\frac{1}{2}$ 2— $\frac{1}{2}$ 5.

Riddarhusarkivet (förvaradt i Riddarhuset) innehåller ridderskapets och adelns privilegier 1569—1778 samt adelns riksdagsprotokoll med bilagor 1627—1866. Det är tillgängligt alla söckendagar kl. 11—1.

Rådhusarkivet, den äldsta och förnämsta delen af Stockholms stads arkiv, har sin lokal en trappa upp i rådhuset, där det under sista året erhållit en ny inredning, som möjliggjort dess systematiska uppställning och ordnande. Det innehåller en mindre samling pergamentsbref (stadens privilegier, urkunder angående Stockholms historia m. m.), som för närvarande till största delen är deponerad i riksarkivet, samt åtskilliga större serier af handlingar, Stockholm stads registratur 1653—1707, stadens tänkeböcker från 1474 (de båda äldsta banden deponerade i kungl. biblioteket) samt deras fortsättningar, stadens protokoll från 1646, och magistratens protokoll från 1817; kämnersrätternas protokoll 1635—1849; handels- och ekonomiskollegiets (samt dess föregångares) handlingar från 1621; kungl. maj:ts bref till magistraten allt ifrån Gustaf Vasas tid samt åtskilliga myndigheters bref till densamma m. m.

Rådhusarkivet är tillgängligt alla söckendagar kl. 10—2.

Stockholms stads arkiv i inskränktere mening har fått en egen lokal först sedan några år tillbaka (1888) i den forna pantlåneinrättningens lokaler å Riddarholmen (Birger jarlstorg 12), hvilka förenas af ett stort, rundt torn, en kvarleva af Riddarholmens forna befästningar. Där förvaras Stockholms stads räkenskaper med verifikationer allt ifrån 1593 (i oafbruten årsföljd från 1643), skottböcker från 1500- och 1600-talen (1582—1630), saköreslängder (allt ifrån 1553), utskeppnings- och vågböcker (allt ifrån 1572), handlingar angående auktionsverket, inkvarteringsverket, brandvaktsinstitutionen, börs-, bro- och hamnbyggnadsfonden, tomtöreshandlingar (allt ifrån 1610), diverse planer och ritningar, tjänstemannamatriklar m. m. ingående i drätselnämndens arkiv. Där förvaras vidare handlingar rörande poliskammaren (fr. o. m. 1776) och uppbördverket (mantalslängder och mantalsuppgifter). Likaledes har där uppställts borgerskapets 50 äldstes arkiv, äfvensom kämnersrätternas handlingar (tillhörande rådhusarkivet).

Stockholms stads arkiv är tillgängligt under den blidare årstiden (15 maj till 15 oktober) hvarannan helgfri dag kl. 11— $\frac{1}{2}$ 3.

Ehuru ej att hänföra under den rubrik, som blifvit satt öfver detta kapitel, torde *Stockholms observatorium* lämpligast här böra med några ord omnämnas.

Observatoriet grundlades år 1749 på förslag af vetenskapsakademiens sekreterare P. Elvius. Det byggdes efter ritningar af baron Carl Hårleman; grundstenen lades den 26 maj 1748, och det blef färdigt 1753. Dess första föreståndare blef den berömde Wargentin, hvilkens observationsjournaler ännu förvaras på observatoriet. År 1877 undergick observatoriet en välbehöflig ombyggnad och utvidgning. Ett torn för refraktorn byggdes och boningshuset utvidgades. Från detta århundrade stamma äfven de på backen befintliga tvenne mindre astronomiska paviljongerna.

Stockholms observatoriums polhöjd är $59^{\circ} 20' 33''$ och dess geografiska längd $18^{\circ} 3' 30''$ öster om Greenwich.

Observatoriet är i instrumentalt hänseende tämligen illa utrustadt. Hufvudinstrumenten äro först en meridiancirkel af Ertel & Son i München, hvilken emellertid omkring medlet af 1850-talet undergick en väsentlig omarbetning hos firman A. G. Repsold i Hamburg. Vidare en refraktor, anskaffad år 1877, med ett objektiv af Merz af 190 mm. öppning. Största förstoringen är 597 gånger. Ett fotografiskt objektiv af något mindre dimensioner anskaffades år 1887. Slutligen äger observatoriet ett passageinstrument af Repsold.

Med meridiancirkeln har sedan 1874 en stjärnkatalog upprättats; refraktorn har användts, sedan 1894, för fotografering af vissa stjärnor för bestämning af deras afstånd. Passageinstrumentet har begagnats för longitudsbestämningar emellan Stockholm, Uppsala, Göteborg och Hernösand.

Observatoriet innesluter äfven en samling äldre astronomiska instrument och porträtt af astronomer.

Vid observatoriet redigeras de hvarje år utkommande almanackorna för Stockholms, Lunds, Göteborgs och Haparandas horisont, äfvensom statskalenderns kalendarium. Dessutom utges en serie publikationer under titeln »Astronomiska iakttagelser och undersökningar anställda på Stockholms observatorium».

Från observatoriet gifves äfven, sedan 1895, hvarje måndag tidssignaler till Stockholms centraltelegrafstation och till sjöinstrumentförrådet i Karlskrona.